

Fiatalok történelmi nemzedékei: 1968, 1989, 2010*¹

Buda Bélát valamikor az 1970-es években egy társaságban ismertem meg. Néhány nap múlva véletlenül találkoztunk a Központi Szabó Ervin könyvtár katalógus-szekrényei előtt. Mindketten egy-egy szöveggyűjtemény válogatásával bajlódunk és szívesen osztottuk meg gondjainkat egymással. Ő jól ismerte a szociológiai elméleteket is, s így sokat tudott segíteni nekem. Később szorosabb lett ismeretségünk, összejártunk, megküldtük egymásnak publikációinkat, és megbeszéltük azokat. Tudtuk tehát, hogy éppen mit kutat és ír a másik. Utolsó beszélgetésünk közben hoztam szóba itt következő tanulmányom tervét. Az a kérdés foglalkoztatott, hogy miben különbözik a mai ifjúság a rendszerváltás idejének fiataljaitól? S miben és mennyiben volt más az 1968-as ifjúság? Kevés kutatás folyt ilyen kérdésekről, s általában az ifjúság társadalomtörténetéről. Pedig a történeti szempontok nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy megértsük a jelenkor fiataljainak világát és e világ újszerűségét.

Például azt, hogy a jelenkorban „digitális bennszülöttek”, gyerekek és fiatalok magyarázzák el, mutatják és tanítják meg idősebb rokonuknak (a „digitális bevándorlóknak”), mit tegyenek egy okos-telefonnal vagy egy új számítógépes programmal.

Béla is sokat bajlódott a számítógép kezelésével, de mélyen foglalkoztatták a kommunikáció új kérdései. Az ő emlékének ajánlva próbálom itt összefoglalni a fiatalok egykori és mai nemzedékének szociológiai vonásait.

X

1968: A Nagy Generáció

1968-ban kulturális forradalom zajlott a fejlett világban s az ifjúság volt főszereplője ennek a forradalomnak. Ez az ifjúság a hidegháború és a nukleáris fegyverkezés, egyúttal nagy társadalmi változások közepette növekedett fel. Az 1950-1960-as években Nyugaton fogyasztói társadalmak és jóléti államok alakultak ki. Növekedett a gazdaság, emelkedtek a bérek, terjeszkedtek a szociális és közösségi szolgáltatások, 3% alá süllyedt a munkanélküliség, gyengült az osztályharc. Mindezzel párhuzamosan a lakosságban általános lett az anyagi jólétre és a gyarapodó fogyasztásra összpontosító értékrendszer.

---

* Tanulmányom az OTKA **K 81285** nyilvántartási számú támogatásával készült.

¹ Megjelent: Ki látott engem? Buda Béla 75. Szerk: Spannraft Melinda [et al.] Bp. : KRE : L'Harmattan, 2014. p. 172-186

Éppen ezt az értékrendszert támadta 1968 ifjúsága. E nemzedék tagjai úgy látták, hogy a manipulált fogyasztás vágya elnyomja a kreativitás és spontaneitás szükségleteit, a bürokratikus uralom pedig kiüresíti a közéletet. **A Nagy Generáció ellenkultúrát hozott létre**². Az ellenkultúra ifjúsága elsősorban a konformista életmóddal és magatartással próbált szakítani. Előfeltevéseit és kérdéseit nem az áruvilágra, hanem a gazdaságon és fogyasztáson túli célokra összpontosította. Világnézeti és esztétikai szempontokat tekintett elsődlegesnek. A szűkös erőforrások és korlátolt javak helyett az igazság, eredetiség, kreativitás értékeire irányultak a fiatalok céljai. Olyan **új értékrendre**, amit hamarosan „poszt-materiális”-nak nevezett a szakirodalom³.

Ezt fejezték és fejezik ki máig például öltözködésükkel, hajviseletükkel, díszeikkel és festékeikkel, heppeningeikkel, drogokkal és egyebekkel a fiatalok. Megvetették a kettős erkölcsöt, a polgári világ hazugságait, álságos normáit, prűderiáját. **Őket mutatta be például a „Hair” című musical**. Azt az ifjúságot, amelynek értékvilága szemben áll a szülőkével, s akiknek tagjai harmóniára és békére vágnak.

Mert 1968-ban váltak igazán tömegessé a háborúellenes **proteszt-mozgalmak is**. A vietnami háború ellen tüntettek sokan amerikai egyetemi városokban, Nyugat-Berlinben, Párizsban. Nem akartak bevonulni katonának azok a fiatalok, akik toleránsak lettek a más etnikumú, vallású, nemzetű emberekkel szemben.

Ekkoriban még sokfelé büntették a homoszexualitást, több helyen tilos volt az abortusz, cenzúrázták a film- és könyvforgalmazást. Az álszent és hazug közerkölcsök okozták, hogy a lázadó fiatalok világában **a személyesség és a politika dimenziói egybecsúsztak**: „A személyes felszabadulás így kézen fogva járt a társadalmi felszabadulással, a kábítószer és a szex volt a legkézenfekvőbb módja annak, hogy megszabaduljanak az állami, szülői és baráti hatalom kötöttségeitől...”.⁴

1968 új baloldali eszméi eljutottak **Magyarországra** is. Voltak itt is radikális pol-beat zenekarok (például a „Gerilla” vagy „Monzun”-együttes) és amatőr színjátszó körök („Orfeo”), szervezkedtek „maoistá”-nak nevezett egyetemi diákok. Több demokráciát követelő fiatalok az ELTE Bölcsészkarán vitákat indítottak, kiáltványokat sokszorosítottak és 1969 tavaszán Kari Gyűlést hívtak össze. A budapesti KISZ-vezetőség azonban lemondatta a szervezkedés vezetőit és elfojtotta kezdeményezéseiket.

---

² Klaniczay, 2003.

³ Inglehart, 1977.

⁴ Hobsbawm, 1998: 318.

De 1968 nem ugyanazt jelentette a vasfüggönytől Nyugatra, mint onnan Keletre.

Nyugaton az ellenkultúra célpontja a kapitalizmus és a fogyasztói értékrend volt, az élet alárendelése a gyarapodás eszközeinek. Magyarországon is sokan megértették ezt, hiszen a fiatalok egy része járt Nyugaton és megismerkedett az ottani élettel. De a szocialista országokban nem a fogyasztásra és versenyre készítő gazdasági erők, hanem a politikai kényszerek és hatalmak, a pártállam szervezetei váltottak ki ellenállást. Itt nem a piac hatalma ellen készült támadásra az értelmiség, hanem „Új Gazdasági Mechanizmus”-t vezettek be e híres év kezdetén.

Az 1956 utáni megtorlás és megfélemlítés után az 1960-as években a magyar társadalom is a gyarapodás időszakát élte a „puha diktatúra” keretei között. A Kádár-rendszer, mint „legvidámabb barakk” lehetőséget nyújtott a reáljövedelmek és így a lakosság fogyasztásának folyamatos emelkedésére. A lakosság, s benne a fiatalok túlnyomó többsége biztonságban érezhette életfeltételeit. Százezrek nyaraltak életükben először a Balatonnál és egyre többen utaztak külföldre. S mindeközben teljes foglalkoztatottság volt, tehát viszonylag könnyen juthattak munkához és álláshoz a tanulmányaikat befejező fiatalok.

A GDP évente 5-7% körül növekedett, s így közel a duplája lett az évtized alatt. A gazdasági rendszer mégis reformra szorult, aminek célja az volt, hogy a piac erejével korrigálja a tervgazdaság hibáit, mérsékelje a krónikus hiányt a vállalatokban és magánháztartásokban, állami és családi költségvetésben. A 60-as évek közepétől egyre több lakás épült, mégis a lakáshiány volt a hiánygazdaság egyik legismertebb tünete és sok tízezer fiatal legsúlyosabb gondja. Az 1968-as nemzedék sok tagja albérletben, munkásszálláson élt. A BME diákokthoz 26 ágyas szobák is voltak. Ilyen helyen lakott a jövő elitjének közel fele: az egyik korbalei hetilap tudósítása szerint a felsőoktatás 51 ezer hallgatójából 23 ezer volt kollégista⁵.

A gyarapodás vágya a feledés homályába rekesztette a kommunizmusnak, mint a társult termelők közös háztartásának tervét. Magyarországon „közösségi társadalom” már csak agitáció és propaganda színdarabokban fordult elő. Világosan tanúsították ezt például a nagypaneles építésű lakótelepek új házai, ahol a lakók alig ismerték egymást.

Az „aki nincs ellenünk, az velünk van” jelszavának jegyében a Kádár-rendszer hatóságai nem zaklatták a magánélet világát. A mindennapi életben, fogyasztási céljaikban és magatartásukban magánérdekeiket és a nyugati mintákat követték az emberek, akiknek szükségleteit és ízlését - lakberendezésben, autózásban, öltözködésben - mindinkább ugyanolyan értékek szabályozták, mint Hegyeshalmon túli kortársaikét. Általában a nyugati

---

⁵ „Tükör” 1965/50: 4-6.

márkájú árucikkek presztízs-értéke volt magasabb. És az „árufetisizmust” talán még a kapitalizmusnál is erősebben generálta a szocialista hiánygazdaság. Ezt érzékelték például a pedagógusok: „A padok között – halkán – egészen másról tárgyalnak a lányok. Egyik érettségizett barátnőjükről, aki a nyáron férjhez ment. Egy itt nyaraló angolhoz. Néhány hónap múlva lejár a várakozási idő, s akkor mehet utána Londonba. Senki sem kérdi, hogy a férj fiatal vagy öreg, azt sem, hogy mi a foglalkozása. Mindenkinek elég az, hogy angol, s a lányt mindenki irigyli...”⁶.

A Kádár-rendszer hibrid szellemisége hatotta át az ifjúság életvilágát. A Kommunista Ifjúsági Szövetség versenyeket rendezett „Ki tud többet a Szovjetunióról?” címmel, s eközben KISZ-titkárok „kezicsókolom”-mal köszöntek. Szocialista brigádok a munkásmozgalom ifjú mártírjainak nevét vették fel, s ezzel egyidejűleg a „Csárdáskirálynő”-t nézték a Fővárosi Operettszínházban. A rádió egyaránt közvetítette a „Vörös Csepel”-ről éneklő kórus és a „Jó ebédhez szól a nóta” műsorát.

A modernizmus és tradíciók kettősségét tanúsították a korabeli esküvők. Városi, főleg értelmiségi fiatalok közül sokan a legpuritánabb módon esküdtek: két tanúval jelentek meg az anyakönyvvezetőnél és semmiféle ünnepséget nem rendeztek. Az ilyen fiatalok rendszerint már együtt éltek egy ideje. Voltak viszont, főleg falun, akik egyházi esküvőt tartottak, majd nagy lakodalmat csaptak. Egy-egy ilyen esemény gyakran az egész falu ünnepélye volt, amiről még hosszasan tárgyalt a helyi közvélemény. A régebbi időkhöz képest mégis erősen megváltoztak a lakodalmak. Sárkány Mihály elemzése szerint⁷ kevesebb lett bennük a színjátékos esemény és a varázscselekmény, ritkultak a játékos elemek, viszont középpontba került az evés-ivás és javult az étkezés minősége. Mind fontosabbá vált a különféle tartós fogyasztási javak (háztartási gépek, bútorok, új típusú szórakoztató eszközök, mint pl. tv-készülékek) ajándékozása, illetve a készpénz-adomány az új pár számára. Ekkoriban terjedt el a menyasszonytánc intézménye.

Ugyancsak kevert értékrend és hibriditás jellemezte a nemi szerepeket. Továbbra is erősen konzervatív nézeteket sugallt a propaganda magánéletről, párkapcsolatokról, szexualitásról. Közben viszont a nők között növekedett a tanulók és továbbtanulók, illetve a keresők aránya, változott tehát a két nem társadalmi helyzete, változtak a magatartásszabályok és az ezzel kapcsolatos elvárások is.

A nők emancipációja azonban féloldalas volt, hiszen munkavállalásukat legtöbbször inkább a létfenntartás kényszere, mint az önmegvalósítás szükséglete motiválta. A születések

---

⁶ Gerő – Pető, 1997: 206.

⁷ Sárkány, 1983.

száma rohamosan csökkent a 60-as években s ezt a legtöbb szakember mégis a kényszerű munkába állással magyarázta. Ezért vezették be 1967-ben a GYES-t, ami lehetőséget nyújtott az ilyen anyáknak (később az apáknak is), hogy - munkaviszonyukat megőrizve és rendszeres havi segélyben részesülve - otthon gondozhassák kisgyerekeiket. Sokan örültek e lehetőségnek és sokan vették igénybe. De a fiatal anyák körében mégis kialakult egyfajta „GYES-szindróma”, a megfosztottság és távollét miatti elkeseredés.

1968 ifjúságát Magyarországon is meghódította a **beat- és rock-zene**. S nemcsak a „Radio Luxemburg”-ból vagy a Szabad Európa rádió „Teenager parti”-jából hallható zenék, hanem a magyar énekesek és együttesek (például az „Omega”, a „Metro” és az „Illés”) zenéje is. A korszakról sokat mond, hogy a budapesti Ifjúsági Parkban eleinte még ragaszkodtak a rendezők ahhoz, hogy a lányok nadrágban ne, csak szoknyában, a fiúk viszont csak zakóban, fehér ingben, nyakkendővel és rövid hajjal mehessenek be⁸. Később viszont lazultak a szabályok, s közben újabb és újabb „ifjúsági klubok” alakultak egyetemeken, művelődési házakban, mindenfelé az országban.

Azután következett **1968 augusztus 21**, a nap, amikor a Varsói Szerződés csapatai, s velük magyar katonák megszállták Csehszlovákiát, véget vetve a prágai tavasznak, az „emberacú szocializmus” kísérletének. Úgy tűnt, hogy a hidegháború hatalmi erői győzedelmeskednek a „Nagy Generáció”-n, hiszen a világ nem úgy változott meg, ahogyan az újbaloldal hívei gondolták a 60-as évek végén.

De az ellenkultúra képzeteinek és magatartásnormáinak, stílusának és ízlésének mégis lettek maradandó hatásai. Véglegesen megváltozott a tömegkultúra, benne például a nyelvhasználat, a zenei ízlés, az öltözködés. Gyengült a patriarchyizmus ereje, változtak nők és férfiak szerepei, pluralizálódtak az életformák, kollektív autonómiák, gazdagabb és színesebb kulturális formák terjedtek el, több változatát ismerték fel és ítélték el a társadalmi diszkriminációknak, erősödött az ökológiai tudatosság. Az ellenkultúrából sok minden részévé vált a későbbi nemzedékek életének, gondolkodásmódjának, ízlésének.

1989: A rendszerváltás ifjúsága

Körülbelül húsz évvel később egészen új társadalmi környezetben éltek a tizen- és huszonevesek. De hogyan vélekedtek a „Nagy Generációról”?

1986-ban vita bontakozott ki az „Élet és irodalom” hasábjain a 60-as évek ifjúságáról. A megszólalók közül többen azt hangoztatták, hogy az az ifjúság még egységes nemzedéket

---

⁸ Balázs, 1994.

alkotott, a 80-as végének fiataljai viszont már nem alkotnak igazi generációt⁹. Hasonló álláspont olvasható másutt is. H. Bertram és M. Gille a korabeli nemzetközi szakirodalmat áttekintve azt hangsúlyozta, hogy a 80-as évek ifjúságára már nem a kollektív célok követése jellemző, hanem sokkal inkább az individualizmus és az, hogy **igen sokféle lett az azonos életkorúak helyzete**¹⁰.

Kétségtelen, hogy 1968-ban olyan kultúrát és értékrendet formáltak ki fiatalok, amelyet magukénak érezhettek Nyugaton és Keleten egyaránt. Ezzel szemben a 80-as évek végén nagyon is eltérő folyamatok alakították a fejlett országok fiataljainak szocializációját. Tekintsük át kicsit közelebbről ezeket a folyamatokat!

Nyugaton a 80-as évektől a gazdasági átalakulás új szakasza kezdődött el. Ekkor bontakozott ki a privatizáció (a háztartási energiaellátás területétől kezdve a közösségi közeledésig); transznacionális vállalatbirodalmak kezdték uralni a tőkefelhalmozás folyamatait; megfigyelhető lett az áruviszonyok fokozott behatolása olyan területekre (oktatás, gyógyítás, tömegsport, stb.), amelyeket korábban a jóléti politika szempontjai és az újraelosztás szabályoztak. A számítástechnika kezdte meghódítani a gazdaságot és a mindennapi életet, **poszt-indusztriális társadalom** volt kialakulóban és zajlott a „**második demográfiai átmenet**”.

Mindezek a folyamatok csökkenő alkalmazott-létszámokkal, fogyó proletariátussal, viszont egyre több szubproletárral, munkanélkülivel jártak a fejlett országokban. Ekkor fejezték be középiskoláikat s kezdtek pályakezdőként munkát keresni a 2. Világháború után született nemzedék tagjai. Ez a nemzedék demográfiai hullámhegyet idézett elő több ország népességében. Gazdasági elemzők azt várták, hogy a továbbtanulás és pótlólagos képzés hatásai néhány év múlva beérnek majd a munkaerő-piacokon. De nem ez történt. Az állandó, megbízható állásokat időszakos szerződések és alkalmi munkák váltották fel. A pályakezdők nemcsak néhány hónapot, hanem hosszú éveket várhatnak arra, hogy teljes munkaidőben végezhető tartós munkához, stabil munkahelyhez jussanak¹¹.

Mindezzel párhuzamosan bontakozott ki a második demográfiai átmenet a fejlett országokban¹². Többek között a következő – azóta továbbra is zajló - folyamatok tartoznak ide:

– később házasodnak a fiatalok; folyamatosan csökken a házasodások száma és növekszik a válások száma;

---

⁹ Szilágyi, 1998.

¹⁰ Bertram – Gille, 1989.

¹¹ Blanchflower – Freeman, 2000.

¹² Lesthaeghe, 1995.

- egyre többen élnek együtt házasságon kívüli kötelékben;
- növekszik az egyedül, illetve egyszemélyes háztartásban élő emberek (a szinglik) száma és részaránya;
- terjed az abortusz; mind több olyan pár található, amelynek tagjai nem vállalnak gyermeket;
- a nők több évvel később vállalkoznak első gyermekük megszületésére;
- növekszik a házasságon kívüli születések száma.

Igaz ugyan, hogy nemzetközi összehasonlításban fiatalon kötöttek házasságot az emberek Magyarországon (még 1990-ben is 24.5 év volt a férfiak átlagos életkora első házasságkötéskor s ez majd csak 2010 felé közeledik, emelkedik 30 év fölé), de a házasságkötések száma csökkenésnek indult már az 1960-as évek vége óta. Növekedett a válások száma, de válás után egyre kevesebben házasodtak újra. Annyira kevés gyerek született, hogy számuk már a halálozások pótlásához sem volt elegendő. Így aztán a népességben belül csökkent a fiatalok részaránya, az idősebbeké viszont növekedett.

Eközben Kelet-Európában és Magyarországon egészen a politikai rendszerváltásig fennmaradt a szocialista gazdaság alapszerkezete: tervutasítás és tervalku, rendszeres felesleg és hiány, közel teljes foglalkoztatottság és kapun belüli munkanélküliség. A fiatalok tehát még a 80-as évek második felében is tudhatták, hogy lesz állásuk, viszont a bérrendszer sem változott és a bér nagyságát elsősorban az életkor határozta meg. Így a fiatalok - teljesítményüktől függetlenül - hátrányba kerültek az idősebbekkel szemben. Például az új diplomások főállású munkabére rendszerint jóval alacsonyabb volt, mint idős segédmunkásoké. Maradt tehát a másodállás, a különféle „maszekolás” vagy egyre inkább a saját kisvállalkozás.

A 80-as évek során nagyobbak lettek a jövedelmi **egyenlőtlenségek** és lassult a társadalmi mobilitás. A fiatalok továbbtanulását mindinkább a szülők társadalmi helyzete határozta meg. Az egyetemek nappali tagozatán tanuló diákjai között – ellentétben az esti és levelező tagozaton, illetve a főiskolákon tanulókkal - feltűnően kevés volt már a munkás- és parasztszármazású¹³.

Nagyfokú társadalmi egyenlőtlenséget lehetett tapasztalni a fiatalok lakáshelyzetében is. A 60-as évekhez képest romlott az első otthon megszerzésének esélye. Házasságkötésük után csak minden harmadik fiatal pár költözhetett önálló lakásba, többségüknek viszont együtt kellett maradnia valamelyikük szüleivel¹⁴. Változatlanul sok lakás épült kalákában, családi és baráti támogatások segítségével.

---

¹³ Ladányi, 1994.

¹⁴ Gázsó, 1987.

Ekkoriban kezdett felnővekedni a vezetők új, jól képzett, angolul beszélő rétege olyan fiatalokból, akik megismerték a korszerű üzleti életet, a nyugati nagyvállalatok, multinacionális cégek világát. Ők, a „késő-kádári technokrácia” tagjai gazdasági és politikai kulcspozíciókat szereztek az évtized folyamán. Belőlük kerül ki később a privatizált cégek, nagyvállalatok sok vezetője. A társadalmi hierarchia másik végén megjelentek városi hajléktalanok és koldusok, soraikban tizen- és huszonévesek is. Közöttük állami gondozásból kikerülő vagy elszökő fiúk és lányok, családjuktól elmenekülők, kábítószeresek, csavargók. A 80-as években ijesztően romlott a népesség – s főként a férfiak - egészségi állapota. Több kutató aggasztónak találta a fiatalok testi fejletlenségét, leginkább pedig az alacsony iskolai végzettségű, szakképzetlen fiatalokét¹⁵. A tartósan betegek aránya a 20-29 évesek között 6.5%-ra emelkedett. Terjedtek a szenvedélybetegségek, magas volt a nők koraszülési gyakorisága.

Tiltott **drogok** magyarországi fogyasztóiról, főként szipózó gyerekekről először a hatvanas évek végén érkeztek jelentések, de a hatóságok hallgattak erről. Aztán az 1980-as években megjelentek az ópiumtartalmú készítmények és gyakoribbá vált a csempészet is.

A 80-as évek végére alaposan megváltozott a **korszellem**, megfordult a szellemi szélirány. A „marxizmus reneszánsza” már a 70-es években véget ért és a Szovjetunió - reménytelen háborút folytatva Afganisztánban - már semmifajta rokonszenvet nem tudott kelteni Európa ifjúságában. Egyre kevesebben hittek a békés, kizsákmányolástól és osztálykülönbségektől mentes világ baloldali utópiájában. De megfáradt a felvilágosodás eszméinek vonzereje is. A fiatalok újabb nemzedékeiben inkább az individualizmus, illetve a neokonzervatív szellemiség, a nacionalizmus és a transzcendens értékek, a vallási megújulás eszméi hódítottak.

Magyarországon már a 80-as években megállt a korábbi évtizedekben megfigyelhető vallástalanodás menete. A magyar fiatalok is hitelesebb elveket és meggyőződéseket kezdtek keresni, új értékek és világnézetek felé kezdtek tájékozódni, beindult egyfajta vallási megújulás. Az ifjúság legiskolázottabb tagjai közül többen tértek meg. De a megújulásban nemcsak a nagy egyházak hitelveinek volt része, hanem sokféle nyugati és keleti eszmének, az ezoterika és irracionális változatos képzeteinek, a „new age” különféle mozgalmainak¹⁶. Nyitottság és szinkretizmus jellemezte sok fiatal gondolkodását. Nem fogadták el az egyházak premodern eredetű és tartalmú tanításait, de a világ

---

¹⁵ Szalai - Antal, 1986.

¹⁶ Tomka, 2006.

„varázstalanítását”-t sem tekintették megnyugtató megoldásnak. Reflexíven gondolkodtak, de keresték világnézetük személyes alapjait, „privát vallásukat”.

Az **új kommunikációs eszközök** is az 1980-as évtized második felében kezdik meghódítani az ifjúságot. Ekkoriban kezdtek megjelenni a személyi számítógépek és játék-programok, 1990 októberében pedig elkezdték árusítani a mobil-telefonokat. Az ifjúság zenei kultúrája is egyre inkább globalizálódott. A fiatalok egy részének már volt hordozható cd-lejátszója és ez lehetővé tette, hogy bekapcsolhassák a zenét s közben kikapcsolják környezetüket szinte mindenütt: futás közben és az uszodában, autóbuszban vagy sorukra várva az orvosi rendelőben, az iskolában vagy tanulás közben a könyvtárban.

Az utazás és a külföldi út a nyolcvanas évek végére már nemcsak nyaralás jelentett. Sok fiatal vágott neki a környező országoknak, s divat lett Erdélybe járni. Egyre többen jutottak ki – például a Soros Alapítvány támogatásával – nyugat-európai és amerikai tanulmányutakra.

A korszellem változásait fejezték ki a változó non-konformista, „alternatív” stílusok. A 68-ban született alternatív szubkultúrák kisebb csoportjai továbbéltek a 80-as években. Magyarországon is voltak környezetvédők, pacifisták és egymással rivalizáló zenei szubkultúrák és olyan zenekarok, mint például az „URH”, a „Kontrol Csoport”, az „Európa Kiadó”, a „Bizottság” vagy a „Balaton”. Ezek egy részét – vagy számaikat – betiltották, másoknak „jó magaviselet” esetén lemezfelvételt ígértek.

A koncertek tipikus helyszínei egyes művelődési házak (Ikarus, Almássy tér) illetve egyetemi/kollégiumi klubok (Ráday, SOTE) lettek. Mind több alkalom nyílt fellépésre, kiállításokra, performance-ra. Új meg új csoportok, szubkultúrák tagjai tűntek fel¹⁷. Például szkinhedek csoportjaié, akik nem a szabadságot, egyenlőséget és toleranciát, hanem a faji gőgöt képviselték és a nemzeti büszkeséget demonstrálták. Néhányukat börtönbüntetésre ítélte a bíróság olyan dalszövegekért, amelyek gyűlölettel szóltak cigányokról, románokról, Magyarországon élő idegenekről¹⁸. A rock-zene magyarországi világában itt és ekkoriban lehetett hallani a nyilvánosság előtt először azokat a rasszista hangokat és ütemeket, amelyek a rendszerváltás után majd sokkal hangosabban szólnak sok zenekarban.

A 80-as évek végén kibontakozó politikai válság áthatotta a fiatal nemzedék teljes közéletét Magyarországon. Politikai tevékenységet legálisan folytatni addig csak az állampárt ifjúsági szervezetében, a KISZ-ben lehetett. S bár anti-militarista, környezetvédő vagy felekezeti programmal működtek kisebb csoportok korábban is, de csak 1988-tól váltak a

---

¹⁷ Szapu, 2002.

¹⁸ Klaniczay, 2003.

politikai élet fontos szereplőivé az **ellenzéki szervezetek**. Aztán, 1989 június 16-ától, Nagy Imre és társai újratemetésétől nyilvánvalóvá vált az állampárt bukása és elkezdődött a politikai rendszerváltás.

2010 – Új ifjúság

1989 után új gazdasági és politikai rendszer, egyúttal új kultúra alakult ki szerte Kelet-Európában. És kialakult egy új ifjúság, **a poszt-adoleszcensek nemzedéke**¹⁹.

Történetileg vizsgálva ezt a világot, először is az tűnhet fel, hogy a fiatalok hamarabb kezdődik és tovább tart, mint korábban. A fiatalok előbb kezdik a szexuális párkapcsolatokat, előbb szoknak rá a dohányzásra és/vagy drogozásra, hamarabb kezdenek autót vezetni, s dönteni arról, hol, kikkel és mivel töltik a szabad idejüket. Viszont később lesz belőlük főfoglalkozású kereső, később házasodnak (már akik megházasodnak), később alapítanak családot. A fiatalok életútja nem lineáris többé, mert az intézményes tanulás nem fejeződik be fiatalkorban. Sokan egyidejűleg dolgoznak és tanulnak. De legtöbbször nem véglegesek a tanulási, pályaválasztási és párválasztási döntések, mert sokan váltogatnak munkakört, hivatást, párkapcsolatot, életformát.

A poszt-adoleszcensek kihasználják a **visszafordíthatóság** lehetőségeit. A korszellem is a rugalmasságot hirdeti, és azokat díjazza, akik a lazább megoldások híveiként készen állnak egy-egy új, ígéretes állás, tevékenységi kör betöltésére vagy arra például, hogy kipróbálják erejüket a „feltörekvő piacokon”, illetve külföldön.

A párválasztási korrekciók is sokkal gyakoribbak lettek. Néhány nemzedékkel korábban nehezen lehetett elfogadtatni a válást vagy a házasságon kívüli együttélést. A nemi és családi szerepek azonban változtak, s a párkapcsolatokban is az egyének jogai és felelősségei kerültek előtérbe. A szoros és intim kapcsolati formák pluralizálódtak²⁰.

A bizonytalanság megmutatkozik az életstílusban, a társadalmi normákkal kapcsolatos ambivalenciákban és identitásuk alakulásában is. Évről-évre többen kerülnek ki „funkcionális analfabétaként” – egyúttal azonban az új kommunikációs eszközök állandó használóiként – az általános és középiskolákból. Aztán következik a munkanélküliség vagy pedig a parkoló pályának, esetleg „szellempályaúdvár”-nak nevezett főiskola vagy egyetem²¹. A korábbi évtizedekhez képest sokkal többen hagyják abba időlegesen vagy véglegesen tanulmányaikat,

---

¹⁹ Somlai, 2007.

²⁰ Utasi, 2002.

²¹ Beck, 2003: 270.

jelentkeznek át más szakokra, tagozatokra, más intézménybe, lesznek vendéghallgatók külföldön.

A poszt-indusztriális gazdaságban megváltozott a munka világa is. Sokkal kevesebb fiatal végez képzettségének megfelelő munkát, keveseknek van stabil munkahelyük, s még ritkábban találni olyanokat, akik erős szakmai identitást alakítottak ki. Többen vannak viszont, akiket alkalmi, időleges szerződéssel, rész-munkaidőben, feketén, kényszer-vállalkozóként alkalmaznak. Az EUROSTAT adatai szerint 2013-ban az EU-ban a 25 év alattiak munkanélküliségi aránya a legtöbb országban 20-30% között volt (de pl. Ausztriában 10% alatt). Magyarországon is munkanélküli a fiatalok 28%-a.

Mindez növekvő regionális és társadalmi **egyenlőtlenségekkel** jár. Ez figyelhető meg például Magyarországon belül, ahol a keleti és dél-keleti régiók falvaiban legsúlyosabb a szegénység és a munkanélküliség. A népesség egy harmada, de a szegényeknek több, mint a fele él falvakban²². A fiatalok közül legnehezebb helyzetben a szakképzetlenek, illetve azok vannak, akik már kiestek az oktatási rendszerből és munkájuk sincs. A rendszerváltás vesztesei elsősorban ők.

A mai tizen- és huszonévesek információs társadalomban élnek, s életérzésüket nagyban meghatározza a cybervilág. Az 1990 után született „Y-generáció” tagjai már az **új kommunikációs médiumokkal** nőttek föl. Jellemző rájuk az állandó online jelenlét. Szünet nélkül a világhálón lógnak, s ez olyan fokú szabadságra és olyan kapcsolatteremtésekre ad lehetőséget, amilyenre az 1960-as évek fiataljai még nem is gondolhattak.

Az új ifjúság szellemiségét elsősorban a következők jellemzik:

- Gyorsan, azonnal kívánják az információt,
- Szöveg helyett szívesebben alkalmaznak kép-, hang- és videó-információkat,
- Nyelvhasználatukban gyakori a netre jellemző rövidítések, mozaikszavak használata,
- Szívesen végeznek párhuzamos információfeldolgozást,
- Kedvelik a szimultán kölcsönhatásokat, illetve a hálózati kapcsolatok létesítését más felhasználókkal²³.

S mindennek nemcsak kognitív szinten van hatása, hanem nagy erővel alakítja társas világukat is. Virtuális hálózatok keletkeznek, sokan találnak partnert szakmai kommunikáció közben, hobbi-fórumon, szerepjáték során.

Az utóbbi évtizedekben ennek megfelelően alakult át a fiatalok **művelődése**. Úgy tűnik, hogy módosul a kulturális reprodukció menete és közben háttérbe szorul a korábbi

---

²² Gábos-Szívós, 2006.

²³ Bessenyei, 2013.

műveltség sok összetevője. Többek szerint például muzealizálódik az olvasás²⁴. Ezt a tendenciát erősítik az iskolák is, amelyek alkalmazzák az új kommunikációs eszközöket (számítógépeket, szoftvereket, digitális táblákat).

Mindeközben még nem láthatók még tisztán az új művelődés tartalmi és kognitív szerkezetei. Azt azonban már évek óta tapasztaljuk, hogy módosult a szocializáció nemzedéki szerkezete, hiszen az idősebbek a fiatalabbaktól, felnőttek a gyerekektől tanulják a hírforgalom, kommunikáció, ügyintézés és szórakozás újfajta módjait.

A kultúra és művelődés kérdései mindig szorosan kapcsolódnak egy-egy korszak szellemiségéhez. A közelmúlt és a jelen **korszellemére** főként relativista, poszt-modern világkép jellemző. Egyre többen egyre tovább tanulnak, s eközben mégis gyengült a tudományos világkép orientáló ereje. Nem rendült meg a hit abban, hogy minden gyereknek iskolába kell járnia, mert szüksége van általános vagy legalább elemi műveltségre, de erőtlenebb lett a tudomány világnézeti tekintélye. Reflexív és viszonylagos lett a képzett fiatalok tudása. A tudományos ismereteket és az ezen alapuló világnézetet is viszonylagosnak tartják. A poszt-modern szkepszis és relativizmus megengedi, hogy az emberek társítsák hivatásbeli szakismeretüket hivatáson kívüli ezotériával vagy okkult vallásossággal. Mintha a poszt-modern relativizmus egyfolytában tágítaná a „megengedhetőség” területét.

A perspektívák bizonytalanná válását több tényező idézte elő, melyek közül kiemelendő a baloldali és liberális ideológiák hitelvesztése (ezt késleltették 1989-1990 körül a szabadságjogok és a demokrácia nevében végbement rendszerváltások az egykori szocialista országokban), illetve a fokozódó (vagy ilyennek vélt) globális ökológiai veszélyek s a velük kapcsolatos félelmek. Mindezek nyomán megrendült a történelemnek az a modernista szemlélete, melynek horizontját a haladás iránya rajzolta ki.

A Nagy Generációhoz és a rendszerváltás nemzedékéhez képest alaposan csökkent a fiatalok **politikai** érdeklődése, aktivitása. Többségük elfordult a hagyományos politikától, tehát a tömegpártoktól, a pártok ifjúsági szervezeteitől, az állami rendezvényektől, a 20. századi politikai ideológiáktól. Otthon, szüleivel, rokonaival politikáról alig beszél a fiatalok többsége Nagy-Britanniában²⁵ vagy Magyarországon²⁶.

A korábbi nemzedékek számára a jövő előreláthatóbb volt. A mai fiatalok azért nem terveznek hosszabb távra, mert az életpályák alakulását diffúznak látják maguk körül, s a távolabbi jövőt bizonytalannak érzik. Úgy érzik, hogy közvetlen céljaik (tanulás,

---

²⁴ Radnóti, 2001.

²⁵ Wallace-Kovatcheva, 1998: 188.

²⁶ Vásárhelyi, 2013.

munkavállalás a szülőhelytől távolabb, utazás, stb.) eléréséhez nagyobb mozgási szabadságra, kötetlenebb életfeltételekre és kapcsolatokra van szükségük. Ezért húzódoznak a tartós elkötelezettségektől – mint amilyen a gyerekvállalás –, ezért próbálnak inkább rövidtávon gondolkodni és kapcsolataikat is ilyen megfontolások miatt tervezik inkább egy-egy belátható életszakaszra. A zavart jól mutatja az, hogy sok fiatal a hagyományokhoz fordulva lázad az idősebbek modernizmusa ellen.

X

K. Mannheim szerint különbséget kell tenni egyfelől a korosztály biológiai vagy népesedési fogalma, másfelől a nemzedék társadalmi jelensége között. A különbségtétel lényege szerinte az, hogy közös nemzedékhez csak azok tartozhatnak, akiknek sorsa, történelmi tapasztalata és élményvilága is közös. Az egyidejűleg születettek csak így lehetnek részesei egy nemzedéki kultúrának. „E sorsközösségen belül jöhetnek azután létre a különös nemzedéki egységek”²⁷.

A Nagy Generáció közös történetéről sokan írtak. Kialakult-e „sorsközösség” a fiatalok másik két történelmi nemzedékében? Válaszul igeneket, de nemeket is említettem az előbbieken. Az 1989-1900-es évek történelmi súlya valószínűleg alaposan formálta az akkori ifjúságot. De mennyire egységesen? S hogyan alakul a jelenkori ifjúság? Milyen történelmi hatást érnek el például az új kommunikációs eszközök? Ezek a dilemmák fontos témákat jelölhetnek ki a későbbi kutatások számára.

Irodalom

BALÁZS Magdolna: *Az Ifipark, Budapesti Negyed* 1994 1. sz. 137-150.

BECK, Ulrich: *A kockázat-társadalom*. Bp. Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég. 2003

BERTRAM, Hans – Martina GILLE: *Jugend: Strukturwandel, problemlos Integration oder krisenhafte Abwendung?* In: H. Bertram – R. Borrmann-Müller – S. Hübner-Funk – A. Weidacher (hrsg.) *Blickpunkt Jugend und Familie*. Weinheim – München, Juventa, 1989 S. 68 - 95

---

²⁷ Mannheim, 2000: 235.

BESSENYEI István: *A digitális bennszülöttek új tudása és az iskola.*
http://www.ibessenyei.com/A_digitalis_final.htm (letöltve: 2013.10.07).

BLANCHFLOWER, David G. – Richard B. FREEMAN (ed): *Youth Employment and Joblessness in Advanced Countries.* Chicago – London, University of Chicago Press, 2000.

GÁBOS András – SZÍVÓS Péter: *Jövedelmi szegénység és anyagi depriváció Magyarországon.* In: Kolosi T. – Tóth I. Gy. (szerk.) *Társadalmi riport 2006.* Bp. Tárki, 58 - 81.

GAZSÓ Ferenc (szerk.): *Társadalmi folyamatok az ifjúság körében.* Budapest, MSZMP KB Társadalomtudományi Intézete. 1987

GERŐ András – PETŐ Iván: (szerk.) *Befejezetlen szocializmus.* Tegnap és Ma Alapítvány. 1997

HOBSBAWM, Eric F.: *A szélsőségek kora.* Pannonica. 1998

INGLEHART, Ronald: *The Silent Revolution.* Princeton, University Press, 1977.

KLANICZAY Gábor: *Ellenkultúra a hetvenes-nyolcvanas években.* Bp. Noran, 2003

LADÁNYI János: *Rétegződés és szelekció a felsőoktatásban.* Budapest, Educatio, 1994

LESTHAEGHE, Ron: *The second demographic transition in Western countries: An interpretation.* Pp.17-62 in: K. O. Mason - A-M. Jensen (eds.) *Gender and Family Change in Industrialized Countries.* Oxford: Clarendon Press, 1995.

MANNHEIM, Karl: *A nemzedékek problémája.* In: *Uő, Tudásszociológiai tanulmányok.* Bp. Osiris, 201-254. 2000.

RADNÓTI Sándor: *Az olvasás muzealizálódása.* *Magyar Hírlap*, 2001 jún. 2.

SÁRKÁNY Mihály: A lakodalom funkciójának megváltozása falun. *Ethnographia*, XCIV. Évf. 1983, 2. sz. 279-283.

SOMLAI Péter (szerk.): *Új ifjúság. Szociológiai tanulmányok a posztadoleszcensekről*. Bp. Napvilág, 2007.

SZALAI Júlia – ANTAL Z. László: *A fiatalok egészségi állapotának társadalmi különbségei*. In: Tahin T. (szerk.) *A fiatalok egészségi állapota és biológiai fejlődése*. Bp. MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet. 1986, 67-98.

SZAPU Magda: *A zürkorszak gyermekei*. Bp. Századvég, 2002.

SZILÁGYI Ákos: Az utolsó nemzedék I–II. 2000, 1998, 1-2. sz.

TOMKA Miklós: *Az ifjúság változó vallása – nemzetközi összehasonlításban*. In: *U.ő Vallás és társadalom Magyarországon*. Bp.-Piliscsaba, Pázmány Társadalomtudomány, 2006, 252-267.

UTASI Ágnes: *A bizalom hálójá*. Bp.. Új Mandátum, 2002.

VÁSÁRHELYI Mária: „Bár zord a harc, megéri a világ”. *Élet és irodalom*. 2013 január 25, 3-4. old.

WALLACE, Claire – Sijka KOVATCHEVA: *Youth in Society. The Construction and Deconstruction of Youth in East and West Europe*. MacMillan-St.Martin's Press. Houndsmill, 1998.